

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Тернопільський національний медичний університет  
імені І. Я. Горбачевського



# ГЕРОНТОЛОГІЯ В СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

*Навчальний посібник*

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

**ЧАСТИНА 1**



Львів  
Видавництво «Магнолія 2006»  
2024

УДК 616-039.75:613.98:616.1/4(075.8)  
Г 37

*Рекомендовано до видання вченою радою  
Тернопільського національного медичного університету  
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України  
(протокол №8 від 31 серпня 2023 року)*

**Рецензенти:**

**Радченко О. М.** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини №2 Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького МОЗ України.

**Гребеник М. В.** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри терапії та сімейної медицини ФПДО Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України.

Г 37 **Геронтологія в сімейній медицині** : у 2-х ч. Ч.1 : Навч. посіб. / за заг. ред. проф. Л. С. Бабінець. – Львів : Магнолія, 2024. – 510 с.  
ISBN 978-617-574-273-0

Навчальний посібник містить актуальну і сучасну інформацію щодо ведення пацієнтів похилого і старечого віку із найбільш поширеними нозологіями і проблемами у первинній медичній практиці. Представлено можливості і алгоритми амбулаторної допомоги геронтологічним хворим у сімейній медицині, а також організаційні засади геріатричної служби із акцентом на амбулаторній ланці системи охорони здоров'я. Автори сподіваються, що запропонована інформація щодо пацієнтів старшого віку, а також алгоритми надання допомоги згідно із сучасними українськими та міжнародними рекомендаціями будуть цінними для практичної медицини.

Матеріали навчального посібника будуть цінними для навчання і клінічної практики широкого кола фахівців-практиків у галузі медицини – лікарів загальної практики – сімейних лікарів, терапевтів, лікарів-спеціалістів, реабілітологів, а також для науковців у цих галузях, для лікарів-інтернів і студентів старших курсів медичних ЗВО.

УДК 616-039.75:613.98:616.1/4(075.8)

*Відтворення цієї книги чи якоїсь її частини заборонено без письмової згоди видавництва.  
Будь-які спроби порушення авторських прав переслідуватимуться у судовому порядку.*

ISBN 978-617-574-273-0

© ТНМУ ім. І.Я. Горбачевського, 2024  
© Видавництво «Магнолія», 2024

# ЗМІСТ

## РОЗДІЛ 1

<b>Старість і старіння людини: методологічні засади геронтології, історичні відомості, завдання та перспективи .....</b>	<b>14</b>
1.1. Короткі історичні відомості про геронтологію як науку .....	18
1.2. Теорії старіння та старості .....	27
1.3. Градація старості та її вікові кризи .....	36
1.4. Особливості інтелектуальної сфери людини похилого віку .....	40
1.4.1. Механізми компенсації зниження інтелектуальних функцій людей похилого віку .....	43
1.4.2. Зміни основних пізнавальних процесів у старості .....	46
1.4.3. Психологічний зміст поняття «мудрість» .....	49
1.5. Характеристика емоційної сфери старіючої людини .....	52
1.5.1. Типові емоційні стани старих людей .....	53
1.5.2. Вікова депресія у старості .....	60
1.5.3. Переживання, пов'язані з думками про смерть .....	64
1.5.4. Переживання людьми похилого віку смерті близьких .....	67
1.6. Типи особистості в похилому віці .....	70
1.7. Проблеми здоров'я та медико-соціальне обслуговування людей похилого віку .....	81
1.7.1. Думки про смерть і страх смерті. Умирання .....	82
1.7.2. Люди похилого віку, які живуть в інтернаті. Хоспіси .....	85
1.8. Щаслива старість та активне довголіття .....	88
1.9. Психологічне консультування людей похилого віку .....	97
1.10. Психотерапія в пізньому віці .....	106

## РОЗДІЛ 2

<b>Геріатрична медицина .....</b>	<b>110</b>
2.1. Функціональна анатомія та фізіологія .....	111
2.2. Обстеження .....	113
2.3. Прояви проблем у геріатричній медицині .....	120
2.4. Призначення та скасування призначень .....	127
2.5. Реабілітація .....	133

## РОЗДІЛ 3

<b>Механізми старіння організму: нові погляди на проблему .....</b>	<b>137</b>
---	------------

## РОЗДІЛ 4

<b>Патогенетичні аспекти вікових змін організму, зумовлених старінням</b> .....	158
4.1. Вікові особливості дихальної системи.....	160
4.2. Позалегеневі причини.....	162
4.3. Вікові особливості імунної системи.....	163
4.4. Вікові зміни інших органів та систем .....	164
4.5. Фактори способу життя .....	167
4.6. До питання демографічної ситуації в Україні .....	167

## РОЗДІЛ 5

<b>Мікробіоценоз товстої кишки у віковому аспекті</b> .....	171
---	-----

## РОЗДІЛ 6

<b>Комплексний підхід до оцінки стану пацієнтів літнього та старечого віку у первинній медичній практиці</b> .....	182
6.1. Старіння та старість .....	184
6.2. Теорії старіння.....	186
6.3. Геронтологічна допомога .....	187
6.4. Уявлення про хвороби старіння, їх клінічні прояви. Принципи медичного догляду за старими .....	191
6.5. Харчування.....	197
6.6. Рухова активність .....	197

## РОЗДІЛ 7

<b>Кардіологічна патологія у гериатріїстандартні підходи, особливості ведення осіб похилого віку</b> .....	199
7.1. Артеріальні гіпертензії .....	199
7.1.1. Діагностика артеріальної гіпертензії .....	203
7.1.2. Терапія артеріальної гіпертензії: «основний» і «оптимальний» підхід.....	213
7.1.3. Фізична реабілітація .....	229
7.2. Хронічна ішемічна хвороба серця: стабільна стенокардія .....	232
7.2.1. Обстеження пацієнтів .....	235
7.2.2. Загальні підходи до лікування стабільної ІХС .....	240
7.2.4. Реабілітація хворих на стенокардію .....	259
7.3. Інфаркт міокарда з елевацією сегмента ST .....	268
7.3.1. Атипові форми гострого інфаркту міокарда .....	270
7.3.2. Діагностика .....	273
7.3.3. Лікування .....	276
7.3.4. Кардіореабілітація.....	283

7.4. Гострий коронарний синдром.....	298
7.4.1. Особливості клінічного перебігу і діагностики ГКС у пацієнтів літнього віку.....	299
7.4.2. Діагностика і лікування ГКС без елевації сегмента ST у пацієнтів літнього віку.....	303
7.4.3. Кардіореабілітація .....	312
7.5. Брадиаритмії. Порушення провідності .....	314
7.5.1. Коротка характеристика найпоширеніших брадиаритмій.....	317
7.5.2. Методи діагностики брадиаритмій у літніх пацієнтів.....	323
7.5.3. Лікування .....	324
7.5.4. Внутрішньошлуночкові блокади.....	328
7.6. Аритмії серця у людей літнього віку.....	334
7.6.1. Класифікація порушень ритму і провідності .....	335
7.6.2. Пароксизмальні тахікардії.....	344
7.6.3. Особливості ведення літніх пацієнтів із фібриляцією передсердь – інтегрована схема ABC .....	365
7.7. Хронічна серцева недостатність.....	376
7.7.1. Діагностика ХСН .....	377
7.7.2. Лікування хворих з ХСН.....	381
7.7.3. Особливості діагностики, лікування і профілактики ХСН у пацієнтів літнього віку.....	390
7.7.4. Реабілітація хворих на хронічну серцеву недостатність .....	399

## **РОЗДІЛ 8**

<b>Основи геродієтики</b> .....	412
---------------------------------	-----

## **РОЗДІЛ 9**

<b>Фармакотерапія в геріатрії: принципи, особливості</b> .....	426
--	-----

## **РОЗДІЛ 10**

<b>Дозозалежне лікування геронтологічних пацієнтів</b> .....	430
--	-----

## **РОЗДІЛ 11**

<b>Ендокринна патологія в людей похилого віку:     особливості з погляду сімейного лікаря</b> .....	453
11.1. Цукровий діабет у пацієнтів похилого віку .....	453
11.2. Захворювання щитоподібної залози у пацієнтів літнього віку.....	459

## **РОЗДІЛ 12**

<b>Захворювання органів травлення у людей похилого віку</b> .....	478
---	-----

# Авторський колектив

*Тернопільський національний медичний університет  
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України:*

- **Бабінець Лілія Степанівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Венгер Олена Петрівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри психіатрії, наркології та медичної психології;
- **Грищук Леонід Андрійович** – д-р мед. наук, професор, завідувач курсу фтизіатрії;
- **Денефіль Ольга Володимирівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри патологічної фізіології;
- **Мисула Юрій Ігорович** – д-р мед. наук, професор кафедри психіатрії, наркології та медичної психології;
- **Самогальська Олена Євгенівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри клінічної фармації;
- **Сохор Наталія Романівна** – д-р мед. наук, професор кафедри терапії та сімейної медицини ФПО;
- **Шкробот Світлана Іванівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри неврології;
- **Салій Зоя Василівна** – д-р мед. наук, доцент кафедри неврології;
- **Боровик Ірина Олегівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Боцюк Наталія Євгенівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Корильчук Неоніла Іванівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Криськів Ольга Іванівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини ФПО;
- **Кулянда Олена Олегівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри патологічної фізіології;
- **Мігенько Богдан Орестович** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Рябокоть Світлана Степанівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Сас Леся Михайлівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології;

- **Галабіцька Ірина Михайлівна** – канд. мед. наук, докторант, асистент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Кицай Катерина Юріївна** – доктор філософії, асистент кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету;
- **Коцаба Юлія Ярославівна** – канд. мед. наук, асистент кафедри вищої медсестринської освіти, догляду за хворими та клінічної імунології;
- **Салій Марина Ігорівна** – канд. мед. наук, асистент кафедри неврології;
- **Іваніцька Тетяна Іванівна** – асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології.

***Буковинський державний медичний університет:***

- **Волошин Олександр Іванович** – д-р мед. наук, професор кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб;
- **Волошина Лариса Олександрівна** – д-р мед. наук, професор кафедри внутрішньої медицини.

***Вінницький національний медичний університет  
імені М. І. Пирогова:***

- **Лисенко Дмитро Андрійович** – канд. мед. наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2;
- **Бондарчук Світлана Віталіївна** – асистент кафедри внутрішньої медицини №2.

***Дніпропетровський державний медичний університет:***

- **Чухрієнко Неоніла Дмитрівна** – д-р мед. наук, професор кафедри сімейної медицини.

***Запорізькій державний медико-фармацевтичний університет:***

- **Михайловська Наталія Сергіївна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб;
- **Лісова Оксана Олександрівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб.

***Львівський національний медичний університет  
імені Данила Галицького:***

- **Андріюк Лук'ян Васильович** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри реабілітації та нетрадиційної медицини.

***Національний університет охорони здоров'я України  
імені П. Л. Шупика:***

- **Дорофєєв Андрій Едуардович** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри терапії і геріатрії;
- **Царенко Анатолій Володимирович** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри паліативної та хоспісної медицини;
- **Чайковська Віра Володимирівна** – д-р мед. наук, професор кафедри паліативної та хоспісної медицини, професор кафедри геронтології Інституту геронтології НАМН України;
- **Дорофєєва Ганна Андріївна** – канд. біол. наук;
- **Гуркало Юлія Зіновіївна** – асистент кафедри терапії і геріатрії;
- **Максимова Зоя Володимирівна** – асистент кафедри паліативної та хоспісної медицини.

***Одеський національний медичний університет:***

- **Величко Валентина Іванівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри кафедри сімейної медицини та поліклінічної терапії;
- **Лагода Дар'я Олександрівна** – доктор філософії, асистент кафедри сімейної медицини та поліклінічної терапії;
- **Шевченко Наталія Олександрівна** – канд. мед. наук, асистент кафедри професійної патології та фізіопульмонології.

***Полтавський державний медичний університет:***

- **Ждан В'ячеслав Миколайович** – д-р мед. наук, професор кафедри сімейної медицини і терапії, ректор університету;
- **Бабаніна Марина Юріївна** – канд. мед. наук, доцент, завідувач кафедри сімейної медицини і терапії;
- **Кітура Євдокія Михайлівна** – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини і терапії;
- **Кітура Оксана Євгеніївна** – канд. мед. наук, доцент кафедри внутрішніх хвороб та медицини невідкладних станів.

***Ужгородський національний університет:***

- **Дербак Марія Антонівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри факультетської терапії;
- **Сірчак Єлизавета Степанівна** – д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету;



- **Заячук Ілля Петрович** – канд. мед. наук, доцент кафедри фізіології та патофізіології медичного факультету №2;
- **Когутич Іван Іванович** – канд. мед. наук, доцент кафедри госпітальної терапії медичного факультету;
- **Коваль Валентина Юріївна** – канд. мед. наук, доцент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету;
- **Чендей Тарас Васильович** – канд. мед. наук, доцент кафедри госпітальної терапії медичного факультету;
- **Гоблик Калина Михайлівна** – канд. біол. наук, кафедра медико-біологічних дисциплін стоматологічного факультету;
- **Барані Василь Євгенович** – доктор філософії, асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету;
- **Безименник Діана Іванівна** – асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету;
- **Чендей Вікторія Іванівна** – асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету.

Навчальне видання

# ГЕРОНТОЛОГІЯ В СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

*Навчальний посібник*

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

**Частина 1**

Підп. до друку 15.11.2023 р.  
Формат 70x100/16. Гарнітура PT Serif.  
Папір офсетний. Друк цифровий.  
Умовн. друк. арк. 44,20. Наклад 300 прим.

Видавництво «Магнолія 2006»  
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57

e-mail: [magnol06@ukr.net](mailto:magnol06@ukr.net)  
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів  
видавничої продукції: серія ДК №2534 від 21.06.2006 року,  
видане Державним комітетом інформаційної політики,  
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.